

KLÁRA TRSKOVÁ / 2. 3. 2021

Samoživitelé v českých filmech

V průběhu uplynulého roku se začalo více mluvit o problémech samoživitelů. Výkon jejich práce jim totiž znesnadňuje protipandemické uzavírání mateřských školek a škol a výpadek jednoho stálého příjmu, který zajišťuje celou jejich rodinu, si obvykle nemohou dovolit. Na YouTube kanálu Česká filmová klasika je volně ke zhlédnutí několik filmů reflektujících překážky, kterým čelí rodič při výchově dětí bez partnera.

V roce 1937 režíroval Miroslav Cikán snímek Děvče za výkladem, ve kterém hlavní zápletku tvoří narození nemanželského dítěte. Inka otěhotní, ale její milenec si ji odmítne vzít, protože dívka nemá tak vysoké sociální postavení jako on. Inka žije u své tety a po jedné z hádek skončí bez finančních prostředků sama na ulici. Chvilí zvažuje sebevraždu či prostituci, ale nakonec ji u sebe ubytují její přátelé a posléze se k péči o dítě připojí i další obyvatelé pavlačového domu, ve kterém Inka s dítětem žijí. O rok později natočil Miroslav Cikán podle scénáře Otakara Vávry snímek s podobnou dynamikou rodinných vztahů, ale s mnohem tragičtějším vyústěním. Ve filmu Její pastorkyně hlavní postava Jenůfy také otěhotní před svatbou a otec dítěte se s ní odmítne oženit. Záminkou je mu řezná rána ve tváři, kterou dívce v záchvatu žárlivosti způsobil jeho bratr. Na moravské vesnici konce 19. století, kam je děj filmu situován, znamená nemanželské dítě vyloučení ze společnosti. Mladá dívka proto porodí dítě v ústraní a stará se o něj u své pěstounky, která se rozhodne nemluvně usmrtit, aby předešla vlně nevole ostatních vesničanů.

Z roku 1937 pochází také snímek Ztratila se Bílá paní Miloše Wasserbauera, ve kterém se Lojzíkova matka potýká s nedostatkem finančních prostředků, protože je „na všechno sama“. Její syn jí proto musí po škole pomáhat s tkaním. Lojzík má ochrnutou nohou a jeho zdravotní problém by bylo možné vyřešit operací, ale rodina nemá na pobyt v pražském sanatoriu peníze. Chlapci chtějí pomoci spolužáci, ale jediné řešení, které ve svém dětském chápání světa najdou, je honba za pokladem. Nakonec se jim podaří Lojzíka do sanatoria dostat až za pomoci bohatého mecenáše.

Ve filmu režisérky Drahomíry Králové Kam doskáče ranní ptáče (1986) vyrůstá školák Pavlík pouze se svou matkou, která pracuje jako vědkyně ve výzkumném ústavu. Kvůli matčině pracovnímu vytížení se o sebe chlapec ve volném čase stará částečně sám. Jejich domácnost více či méně funguje, ale jejich sousedka nemá o Pavlíkově výchově valné mínění. Cítí proto povinnost zasáhnout a udělit matce-samoživiteli rady do života: „Já vám do toho nechci mluvit, paní doktorko, ale vy byste se měla vdát, v muži byste měla oporu, se vším by vám pomohl...“ Chlapcův o samotě trávený volný čas pak vytváří prostor pro ústřední zápletku filmu – v bezpečí dohlízejících rodičů by malý hrdina nemohl provádět své vědecké experimenty a vyhrávat pouliční šarvátky se staršími dětmi.

Ve stejném roce jako Kam doskáče ranní ptáče vznikl i film režiséra Karla Smyczka Krajina s nábytkem, kde je tentokrát v roli samozivitele otec dítěte. Vysokoškolský student Zdeněk neplánovaně čeká dítě se svou krátkou letní známostí. Zpočátku reaguje na zprávu o Evině těhotenství nepřiměřeně a podezřívá ji, zda není jen „tlustá nebo ho nechce vydírat“. Nakonec se ale rozhodne, že se s dívkou pokusí žít ve společné domácnosti. Situace se zhorší, když Zdeněk zjistí, že novorozený chlapec není jeho biologický syn. Eva po jedné hádce uteče pryč a nechá dítě Zdeňkovi, který se rozhodne, že zkusí spojit hru na klavír s péčí o dítě, aby chlapec nemusel do dětského domova. Když se Eva po několika letech objeví, Zdeněk už je natolik sžitý se svou rolí otce-samoživitele, že si nepřeje, aby se matka dítěte do procesu výchovy znovu zapojila.

Ve filmu Zdeňka Trošky Zkouškové období z roku 1990 vystupuje matka-samoživitelka jako velmi záporná postava. Jiřina vychovává svého syna Martina sama, protože jeho otec sedí ve vězení. Částečně se živí prostitucí a potýká s různými závislostmi. Nezvládnutou výchovu snímek zobrazuje tak, že Jiřina na svého syna bezdůvodně křičí. V závěru filmu se matka pokusí oba dva otrávit, jenže pokus se jí vydaří pouze v případě Martina.

Ve zmíněných filmech ze třicátých let vystupují matky, pro které život bez manžela automaticky znamená neschopnost zajistit sebe a potřeby dítěte. Jejich tíživou situaci může vyřešit vždy jen pomoc zvenčí. Ve filmech z osmdesátých let se již obraz samozivitelů proměňuje. Ačkoliv hlavní postavy stále bojují s nedostatkem času, který musí dělit mezi práci a péči o dítě, snímky už neakcentují chudobu, se kterou se

samoživitelé potýkají. Dobově výjimečnou reprezentaci rodiče-samoživitele pak přináší film *Kam doskáče ranní ptáče*, ve kterém je hlavní postavou mladý otec, který si osvojí novorozeně na úkor své kariéry hudebníka.